

Jsou rodinné farmy v Čechách zázrak?

V době, kdy mnozí vyzývají k návratu velkovýroben a podpoře velkých agrárních podniků, vyhlásila OSN rok 2014 Rokem rodinných farem. Znamená to pro nás něco? Pokusíme-li se zjistit, kolik u nás rodinných farem vůbec je a jaký mají hospodářský význam, ukáže se, že pro českou administrativu pojem rodinná farma prakticky neexistuje. Přesto většině z nás připadá jaksí samozřejmý.

Rodinné farmy očima sedláků

Rok rodinných farem má upozornit na roli, kterou rodinné farmy hrají v rámci světového zemědělství, na jejich nezastupitelný význam pro stabilitu místních ekonomik, potravinovou soběstačnost i životní úroveň ve venkovských oblastech. Produkce potravin, zemědělské dovednosti a tradiční rodinné hodnoty dědíci se z generace na generaci, vytváření pracovních

to udělá proto, že ho tam chce mít, ne kvůli tomu, že si dopředu vypočítá ekonomickou rentabilitu. Jasně, že si do něj pak vysadí kapry. Pohonem však není primárně zisk, ale to, že ho tam měl i jeho děda. Navíc, pokud děláte na svém, logicky nedopustíte, abyste nepečovali o půdu. Byli byste sám proti sobě," komentuje charakter selského stavu Michal Pospíšil ze Svazu vlastníků půdy.

Rodinně Dušana Lehockého vrátili statek v roce 1996. „Jsem

komunitu, protože v ní žiji. Jsou otevřenější k veřejnosti, ať už formou prodeje svých produktů ze dvora či pořádáním různých akcí na farmách," říká Jaroslav Šebek z Asociace soukromého zemědělství, která u nás sdružuje největší počet soukromých zemědělců.

„Rodinnou farmu nelze snadno definovat jen podle hektarů, obrátu nebo způsobu produkce. Existují výborné farmy s pěti hektary, kde kromě hospodáře pracuje celá rodina ve svém vol-

teré u nás zemědělci hospodaří, jim patří. Z pohledu čerpání dotací jsou ve značné výhodě velké podniky na úkor malých. (Zdroj: Agrocentus 2010)

Všichni tři zástupci soukromých zemědělců se shodují, že hlavní rozdíl, který rodinné farmy dělí od ostatních, je to, že nevznikají shora, ale zdola, „z gruntu“ a navíc, sedlák je svobodný, sám sobě pánem. V době, kdy většina českých farem nepřežije bez čerpání dotací a ze zemědělců se často stávají „zaměstnanci státu“ placení za údržbu krajiny, to snad vypadá jako lehce ironické tvrzení. Úplně stejně však na otázku, co pro ně rodinná farma znamená, odpovědělo i více než tři tisíce respondentů evropské ankety uspořádané u příležitosti loňské konference s názvem O roli rodinných farem, jejich klíčových výzvách a prioritách v budoucnu v Bruselu.

Rodinné farmy očima veřejnosti

Pozoruhodně s tímto postojem u nás čím dál víc rezonuje i přístup převážně městské společnosti, která je pro sedláky přirozeným odbytištěm jejich produkce. V žebříčku nejprestižnějších povolání, které pravidelně zpracovává Centrum pro výzkum veřejného mínění, se v roce 1991 umístil sedlák na 21. místě (pro srovnání: povolání ministr na 3. pozici), vloni už ovšem poskočil na 7. místo (zatímco ministr na 24. místo z 26).

Tento postoj má navíc i zcela hmatatelné důsledky: vznik farmářských trhů, obliba bedýnek, stoupající procento prodejů ze dvora i využívání agroturistiky na farmách. Snad nejlepším důkazem obliby farmářské produkce jsou farmářské prodejny. Jejich existence by před deseti lety byla nepředstavitelná, dnes majitelé dvou největších sítí farmářských obchodů, Sklizeno a Náš grunt, potvrzují, že zájem o české potraviny z farem a malých zpracoven stoupá. „Myslím, že hlavním důvodem je to, že jsou potraviny zkrátka chutnější a poctivější než supermarketové," míní David Kukla, zakladatel sítě obchodů Sklizeno. „Lidé oceňují, že jsou naše výrobky lokální. V jednotlivých regionech už máme své vyhlášené řezníky, pekaře a sýraře. Lidé chodí za nimi," potvrzuje Jiří Málek z Nášeho gruntu.

Za zvýšeným zájmem o farmářské produkty může být ukryté znechucení z potravinových skandálů, laciné zahraniční potraviny v řetězcích, diskuse o éčkách a původu potravin, kterou rozpoutala před šesti lety kampaň o biopotravinách... stejně dobře jako hledání jakékoliv autentičnosti v dnešním konzumním světě. A sedláci autentičtí jsou. Synonymem kvalitní české produkce se tak ta farmářská stala téměř přes noc. Markeťáři, kteří deset let propagují společně se státem značku Klasa, by mohli závidět, přitom investice do propagace této značky se pohybují ročně průměrně kolem 180 milionů korun.

Jaké jsou evropské rodinné farmy?

Z výsledků ankety uspořádané loni v rámci konference s názvem Rodinné farmy: Dialog na téma udržitelnější a odolnější zemědělství v Evropě a ve světě (Family Farming – A dialogue towards more sustainable and resilient farming in Europe and the world), v níž odpovídalo 3414 respondentů, z toho 97 procent z Evropy, vyplývá, že pro většinu dotazovaných představuje rodinná farma svobodu v rozhodování, přímé vlastnictví a předávání dalším generacím. Vedle zajišťování potravinové produkce se cení silná vazba rodinných farem na venkovskou komunitu, udržitel-

nost, vysoká kvalita a vysledovatelnost faremní produkce. Podstatné jsou i klíčové výzvy do budoucna, jako snížení administrativy, zlepšení vyjednávacích pozic na národních úrovních, konkurenceschopnost vůči velkým agrárním korporacím a lepší přístup k informacím. Zejména v rozvoji marketingu a lobbingu mají pro rodinné farmy významnou roli družstva a oborové organizace a mezi jejich největší problémy patří stárnutí sedlácké populace, nepřiměřená administrativní zátěž, špatný přístup na trhy, nedostatečné předpisy v oblasti trhu a potravinové suverenity.

Co říkají čísla o farmách v České republice

Práce rodinných příslušníků na farmách: V roce 2000 v subjektech fyzických osob pracovalo 32,4 % rodinných členů hospodáře. O deset let později stoupl podíl jejich práce na 40,3 %. Reálně od roku 2000 do 2010 přibýlo zhruba 2,8 tis. rodinných příslušníků (a zaměstnanců ubylo 3,5 tis.). Počet lidí pracujících v zemědělství průběžně klesá.

Průměrná velikost obhospodařované zemědělské půdy: Vzhledem k tomu, že celkový počet zemědělských subjektů klesá rychleji než celková výměra obhospodařované zemědělské půdy, zvyšuje se průměrná výměra zemědělských subjektů. V roce 2010 byla na úrovni 152,36 ha/subjekt, zatímco v roce 2000 to bylo 136 ha/subjekt. Průměrná výměra subjektů fyzických osob v roce 2000 byla 38,96 ha, v roce 2010 stoupla o třetinu, tj. na 51,23 ha. Naopak u subjektů právnických osob došlo ve stejném období k poklesu z 948,23 ha na 801,23 ha.

Podíl obhospodařované zemědělské půdy z pohledu velikostních tříd: V ČR je 61 % malých zemědělských podniků (do standardní produkce menší než 25 tis. EUR), 32 % podniků střední velikosti a nejméně početná skupina velkých zemědělských podniků (7 %). Skupina velkých podniků ohospodařuje téměř 65 % zemědělského půdního fondu ČR a podílí se více než 80 % na celkovém počtu chovaných hospodářských zvířat. Nejpočetněji zastoupená skupina malých zemědělských subjektů, většinou podniků fyzických osob, hospodáří na necelých 6 % zemědělské půdy ČR s podílem 4 % z celkového počtu chovaných hospodářských zvířat.

Vlastnické vztahy: Zemědělské subjekty v ČR vlastní pouze 22 % hospodářské půdy, na které hospodaří. S rostoucí celkovou výměrou roste i podíl pronajaté půdy: subjekty s výměrou do 3 ha vykázaly průměrně 83 % vlastní půdy, subjekty s výměrami nad 2000 hektarů vlastníly pouze 10,3 % zemědělské půdy. V roce 2010 vlastníly subjekty fyzických osob 455 919 ha zemědělské půdy, tj. 45 % z celkové výměry 1 013 303 ha. Ve všech velikostních skupinách fyzických osob tvořila vlastní půda minimálně třetinovou podíly, u velikostních skupin s rozlohami zemědělské půdy do 20 ha dokonce více než dvoutřetinové podíly. Subjekty právnických osob si půdu k hospodaření z 87,4 % pronajímaly.

Nezemědělské práce: Od roku 2000 do 2010 podíl farem s nezemědělskými činnostmi mírně klesá. Ze všech 22 864 zemědělských subjektů provozovalo v roce 2010 nezemědělskou činnost pouze 15,1 % subjektů. V rámci právnických osob je podíl těch, které provozovaly zemědělskou činnost, výrazně vyšší – 39,8 %. Podíl nezemědělských činností u subjektů fyzických osob je pouze 11,2 %. Mezi nejčastěji provozované práce patří smluvní zemědělské a nezemědělské práce, lesnictví, cestovní ruch, ubytování a rekreační činnost, zpracování zemědělských produktů a rukodělná činnost.

Pouze 128 z 19 781 subjektů fyzických osob má faremní zpracování (0,6 %) a pouze 171 z 3008 subjektů právnických osob (5,5 %).

(Zdroj: Agrocentus 2010, UZEI)

Rodinné farmy navazují na zpřetranou tradici sedláctví (ekofarma KOFA, Bilsko) Foto Iveta Kopicová

míst i pevných sociálních vazeb ve venkovské krajině – to jsou atributy, které po staletí rodiny sedláků zajišťovaly. Na kontinuitě selského stavu bylo postaveno a stále z něj velkou měrou čerpá i evropské zemědělství.

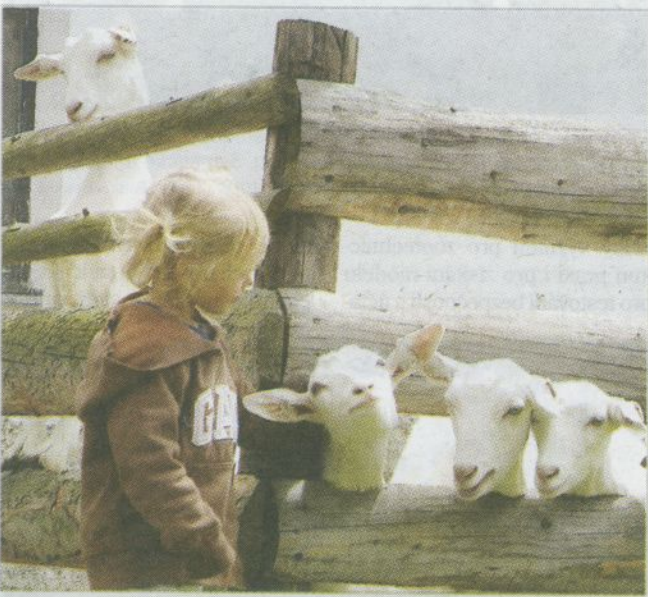
Násilná kolektivizace v padesátých letech přerušila nenávratně kontinuitu po století existujícího selského stavu. To, co komunisté zničili za jedinou dekádu, se nesmazatelně odráží nejen ve

povoláním kuchař, takže jsme začali s ovce, krav jsem se bál," říká sedlák z Horní Polanky na Šumavě, kde jeho syn dnes chová stádo šumavských valašek, krávy a drůbež. Zvířata vozí na ekojatka do Břeclavi, sami mají bourárnu. Hovězí, jehněčí a drůbež rozevzáží do Plzně a do Prahy nebo prodávají ze dvora. Na orné půdě pro svoji potřebu pěstují obilí a brambory, u vysokokmenného sadu plánují posta-

ném čase, stejně tak jako sedláci s několika stovkami hektarů, kteří vedle rodiny zaměstnávají na plný úvazek další zaměstnance, prodávají ze dvora, sází stromy a ještě opravují na svých pozemcích boží muka," říká Kateřina Nesrstová ze Svazu ekologických zemědělců PRO-BIO. Za jednu z důležitých charakteristik rodinného farmaření považuje výbornou znalost území, na kterém hospodaří, péči o okolní krajinu či aktivní zapojení do veřejného života na vesnici.

Ideální rodinná farma by podle všech dotazovaných měla uživit své členy, případně nabídnout práci i dalším lidem v okolí. Měla by mít nejlépe smíšenou produkci a diverzifikovat své nezemědělské činnosti, aby byla co nejlépe zajištěna její ekonomická stabilita. Na půdě, pokud možno vlastní, by měla hospodařit tak, aby hospodářství v dobrém stavu předala svým potomkům. V ideálním případě by měla finalizovat produkci a vyhledávat různé druhy odbytu.

To však ostře kontrastuje s daty, která lze nalézt ve zveřejňovaných statistikách. I přes zhusta využívaný dotační titul podpory mladých zemědělců zemědělská populace u nás stále stárne. Nezvyšuje se ani diverzifikace nezemědělských činností na farmách, jejich podíl spíše klesá. Počet podniků s alespoň jednou nezemědělskou činností byl v roce 2010 pouhých 15,1 procenta a pouze 299 z nich má faremní zpracování. Smíšená produkce, pro rodinné farmy ideální, kopírující tradiční způsob hospodaření je doménou velkých podniků právnických osob. I když je jasné, že na vlastní půdě vám záleží logicky více než na cizí, pouze 22 procent půdy, na

Na rodinných farmách můžete ukázat dětem, že jídlo neroste v supermarketu Foto Iveta Kopicová

vzhledu venkovské krajiny, ale i ve způsobu myšlení zemědělců dodnes.

Navazovat na zpřetranou tradici sedláctví mohou právě novodobé rodinné farmy. „Mnoho lidí v 90. letech nechalo lukrativních zaměstnání, aby se dělali do úmoru v hlíně, která před kolektivizací patřila jejich předkům. Tahle vazba na půdu a na „grunt“ se pak odráží i v přístupu ke krajině. Sedlák, když si založí rybník,

vít moštárnu. Snacha má na starosti agroturistiku, vnuk se chystá studovat zemědělskou školu. „Když se jeden rok nevyvedou husy, musí vás podržet něco jiného," vysvětluje ekofarmář, jehož statek je klasičkou ukázkou toho, jak si řada z nás rodinnou farmu představuje.

„Rodinné farmy podnikají s vědomím, že půda, na které hospodaří, má žít i další generaci. Mají větší vazby na venkovskou

stovkách hospodářství. Je-li tomu tak, stal se u nás zázrak

Kateřina Čapounová
Česká technologická platforma pro ekologické zemědělství

